

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра географії та методики її викладання

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**Особливості геопросторової структури фермерських господарств
(на прикладі Хмельницької області)**

Виконала: здобувачка освіти 2 курсу Geo1-M23z групи
Спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
САЛАМАНДИК Інна Іванівна
Керівник: Придеткевич Станіслав Станіславович,
к.геогр.н., старший викладач
Рецензент: Гарбар Владислав.Васильович, к.геогр.н.,
старший викладач

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ФГ		фермерські господарства
ЗСО	—	заклад середньої освіти
ККД	—	коефіцієнт корисної дії
СФГ	—	селянське фермерське господарство
ОТГ	—	об'єднана територіальна громада
МАН	—	мала академія наук

ЗМІСТ	
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Фермерське господарство як географічний об’єкт.....	7
1.2. Структура фермерських господарств	10
1.3. Методика організації дослідження.....	17
1.4. Охорона праці та безпека при організації досліджень.....	23
РОЗДІЛ 2. РЕГІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У МЕЖАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	29
2.1. Географічні особливості Хмельницької області.....	29
2.2. Розподіл фермерських господарств.....	32
2.3. Динаміка фермерських господарств.....	36
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	39
3.1. Сучасні проблеми сфери.....	39
3.2. Перспективи розвитку фермерських господарств.....	41
РОЗДІЛ 4. ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ У ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	45
4.1. Місце інформаційної складової про структуру фермерських господарств області у шкільному курсі географії	45
4.2. Ефективність застосування матеріалів дослідження.....	46
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Фермерські господарства в Україні є активним і перспективним сегментом сільського господарства, який відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави та формуванні її експортного потенціалу. Вони сприяють впровадженню сучасних технологій, оптимізації виробничих процесів та розвитку інновацій в аграрному секторі. Завдяки своїй гнучкості та адаптивності, фермерські господарства забезпечують створення нових робочих місць, підтримку місцевих громад і відродження сільських територій.

Окрім цього, фермери активно сприяють збереженню навколишнього середовища через практики сталого землеробства, як-от органічне виробництво та мінімізація використання хімічних добрив. Важливо також зазначити їхню роль у популяризації традиційної української культури через виробництво локальних продуктів, розвиток агротуризму та участь у міжнародних виставках і ярмарках. Таким чином, фермерські господарства є не лише економічною, а й соціальною та екологічною опорою для країни, сприяючи її комплексному розвитку. Ці підприємства втілюють підприємницький дух і самостійність фермерів, роблячи значний внесок у розвиток сільських громад та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Швидкий розвиток аграрного сектора економіки створює перед фермерськими господарствами чимало викликів та проблем, серед яких особливо вирізняються: недостатнє технічне та технологічне забезпечення, низькі закупівельні ціни на продукцію, труднощі зі збутом та реалізацією товарів, вплив сезонної інфляції, обмежений доступ до кредитних ресурсів і державних дотацій. Усі ці фактори негативно позначаються на рівні конкурентоспроможності фермерських господарств.

Для Хмельницької області фермерські господарства є головним підприємницьким ядром господарювання що визначає економічний потенціал, забезпечує належні соціально-економічні умови для населення та спрямований на сталий розвиток регіону. Дослідження географічних

особливостей організації сфери фермерських господарств дозволить встановити основні труднощі та перспективи розвитку агросектору, а методичні дозволять визначити можливості застосування одержаної інформації у освітньому процесі.

Об'єктом роботи фермерські господарства у межах Хмельницької області.

Предметом дослідження є просторова структура фермерських господарств Хмельницької області. .

Мета роботи: оцінити географічні особливості розміщення фермерських господарств у межах Хмельницької області, визначити умови використання результатів дослідження в освітній діяльності.

Завдання:

1. Ознайомитися із підходами до розгляду фермерських господарств як локальних просторових форми організації сільського господарства ;
2. На основі аналізу просторової організації фермерських господарств виявити головні особливості їх функціонування у Хмельницькій області ;
3. Встановити проблеми та перспективи розвитку фермерських господарств Хмельницької області.
4. Виявити умови використання результатів дослідження у системі освітньої діяльності з географії закладів середньої освіти.

Методи дослідження. Для ознайомлення із підходами до аналізу структури фермерських господарств застосовувався літературний метод, для вивчення просторової структури господарств – статистичний та картографічний методи; для оцінки ефективності використання результатів роботи на уроках географії – педагогічне спостереження.

Наукова новизна – застосування геопросторового аналізу до кількісної та якісної структури фермерських господарств у розрізі територіальних громад Хмельницької області.

Практичне значення – можливість застосування результатів дослідження для вирішення суспільно-географічних проблем організації господарства у Хмельницькій області та використання результатів дослідження у освітній роботі.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні положення дипломної роботи доповідались і обговорювались на науковій конференції, а саме: на підсумковій науковій конференції студентів та магістрантів.

Публікації. Основні положення дипломної роботи опубліковані в збірниках наукових праць підсумкової наукової конференції студентів та магістрантів.

Структура та обсяг роботи. Робота включає 55 аркушів текстового матеріалу складаючись зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 50 найменування і додатків.

ВИСНОВКИ

Становлення системи ефективного орієнтованого на потреби ринку та конкурентоспроможного сільського господарства у Хмельницькій області, базується передусім на функціонуванні фермерських господарств. Дослідження їх структури та параметрів функціонування дозволяє виявити головні труднощі та запропонувати ефективні шляхи їх усунення.

На сьогодні фермерські господарства розглядають як суспільно-географічні форми організації геопростору, та локальні економічні об'єкти із юридичним статусом малого підприємства. Розрізняють декілька підходів до їх типізації: за типом утворення; за забезпеченістю угіддями; за площею, за спеціалізацією; за виробничими типами.

Головними методами дослідження були літературний, статистичний, картографічний, педагогічне спостереження, які застосовувалися для збору первинної інформації та наступної інтерпретації на базі аналізу і порівняльно-просторового методів для визначення факторів розміщення фермерських господарств на території області, їх проблем та перспектив збалансованого розвитку.

Домінування агроресурсного потенціалу в межах Хмельницької області та сприятливі кліматичні умови визначають пріоритетність розвитку тут сільськогосподарського виробництва на основі фермерських господарств. Відповідно до офіційної статистики у 2024 р. було зареєстровано 1581 підприємство як фермерські сімейні господарства. У їх структурі найпоширенішими є об'єкти спеціалізації в сфері рослинництва. Основним фактором концентрації об'єктів у межах громад виступають площі останніх та структура і якість сільськогосподарських угідь, у окремих випадках близькість до адміністративного центру та логістичних центрів і магістральних шляхів. Суттєві відмінності у розміщенні об'єктів тваринницької спеціалізації виявлені лише у північній частині області де через природні особливості суттєво скорочуються площі ріллі.

Динаміка кількісного складу та об'ємів виробництва продукції демонструє збільшення частки фермерських господарств у регіональній економіці та зростання їх ролі як базової форми господарського виробництва. Зростання обсягів у двотисячних та десятих рр. було наслідком активного розвитку та підтримки фермерських господарств з боку держави. Сучасна стагнація і скорочення обумовлені економічними наслідками російської військової агресії.

Серед проблем функціонування фермерських господарств у Хмельницькій області: монополізація сировинного ринку великими Агро холдингами; обмеженість доступу до державного фінансування; складна кон'юнктура оформлення документів, відсутність корпоративних інструментів спільного вирішення труднощів .

До перспектив розвитку фермерських господарств належать: формування власного ринку збуту продукції; впровадження інновацій; інвестиційне проектування; збільшення обсягів самофінансування; залучення дотацій. При цьому слід зауважити, що в період активної фази російської агресії через системний її вплив на вітчизняну економіку скорочення господарства буде продовжуватися, а інвестування на потрібному для відновленні і прогресу фермерських господарств буде ускладнене (зокрема зовнішнє). Обмеження логістичних засобів продукції експортної орієнтації потрібно вирішувати засобами пошуку нових ринків збуту (в тому числі внутрішніх).

У системі освітньої роботи з географії в закладах середньої освіти фермерські господарства як просторова суспільно-географічне явище вивчається в межах програми 9 класу при розгляді теми «Сільське господарство та його складові». Використання матеріалів дослідження дозволяє ефективно формувати поняття «фермерське господарство» та узагальнювати інформацію.

Ілюстративні засоби сприяють розумінню теоретичного матеріалу і доброму його запам'ятовуванню. На основі матеріалів дослідження доцільно реалізовувати освітню наукову роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (Вип. 3) / [за ред. П. Т. Саблука та ін.]. Київ : ІАЕ, 1999. 452 с.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. № 436-IV// Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. С. 144 // URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Державна служба статистики України, 2020 // URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 3–4. С. 27 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
5. Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки. Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 664 від 13 вересня 2017 р. // URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/KR170664?an=13>
6. Про фермерське господарство щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств. Закон України Про внесення змін до Закону України // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 21. С. 406 // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>
7. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2015 рік / [за ред. нач. голов. Управління статистики у Хмельницькій обл. Л. О. Хамської]. Хмельницький, 2016. 514 с.
8. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2017 рік / [за ред. нач. голов. Управління статистики у Хмельницькій обл. Л. О. Хамської]. Хмельницький, 2018. 514 с.
9. Фермерські господарства в Городоцькому районі // URL: https://tripoli.land/ua/farmers/hmelnitskaya/gorodokskiyhmelnitskaya?page=4&q%5Bdistrict_id_eq%5D=591&q%5Bdistrict_region_id_eq%5D=24

10. Фермерські господарства в Хмельницькій області // URL: <https://tripoli.land/ua/farmers/hmelnitskaya>
11. Багай Н. О. Сучасне законодавче регулювання діяльності фермерських господарств: окремі проблеми // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2015. Вип. 40. Т. 1. С. 114–117.
12. Балян А. В., Спаський Е. В. Виробництво сільськогосподарської продукції у селянських (фермерських) господарствах област // Економіка АПК. 1999. № 9. С. 29–34.
13. Бурдейний І. М. Фермерство як ефективна форма господарювання на селі // Економіка АПК. 1999. № 5. С. 22–25.
14. Ващишин М. Я. Розвиток фермерського законодавства України // Вісник Львівського ун-ту. Серія «Юридична». 2008. Вип. 46. С. 152–158.
15. Вініченко І. І., Рева Л. І. Регіональний аспект розвитку фермерства // Ефективна економіка. 2012. № 3. С.
16. Гнатишин Л. Б., Липчук В. В. Оцінка розвитку фермерства в регіонах України // Економіка АПК. 2010. № 12. С. 47–53.
17. Головка Р. А. Теоретичні аспекти формування й розвитку фермерських господарств // Економіка та держава. 2019. № 10. С. 108–110.
18. Горіховський М. В. Розвиток фермерських господарств Хмельниччини // Економіка АПК. 2017. Вип. 11. С. 79–84.
19. Горьовий В. П. Фермерство України: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. 540 с.
20. Горьовий В. П. Ефективність фермерських господарств лісостепової зони України. Київ: ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2007. 64 с.
21. Гривківська О. В., Хлівна І. В. Джерела фінансового забезпечення розвитку малих фермерських господарств // Актуальні проблеми економіки. 2008. № 7. С. 154–163.
22. Григор'єва Х. А. Державна підтримка сільського господарства України: проблеми правового забезпечення: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 596 с.

23. Дмитришин Л. І., Бринзей Б. С. Формування структури сільськогосподарського виробництва в регіонах: теорія та практика: монографія. Івано-Франківськ: ЯРИНА, 2019. 220 с.
24. Долинська М. С. Еволюція правового регулювання землекористування фермерськими господарствами України // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. С. 149–152.
25. Долинська М. Основні етапи становлення фермерських господарств у незалежній Україні // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2021. № 11 (23). С. 125–132.
26. Долинська М. С. Порядок створення, землекористування та діяльність фермерських господарств України: навч.-практ. посіб. Львів: ЛЮІ, 2005. 192 .
27. Домбровський С. Ф., Тараненко Л. С., Тараненко Л. С. Особливості правового регулювання створення та функціонування селянських (фермерських) господарств // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2012. № 4. С. 82–88.
28. Живора С. М. Державна політика подальшого розвитку аграрного сектора економіки сучасної України // Вісник Української Академії історичних наук. Київ: Інститут історії України НАНУ. 2001. № 1. С. 76–79.
29. Жулканич Н. М. Еволюція аграрних відносин в період становлення ринкових умов господарювання // Український селянин. 2008. Вип. 11. С. 287–292.
30. Заячук М. Д. Геопросторова організація фермерського укладу України: монографія: Чернівці, 2015. 520 с.
31. Заячук М. Д. Класифікація фермерських господарств Херсонської області // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки». 2017. Вип. 7. С. 50–55.
32. Збарська А. В., Талавира О. М. Управління розвитком малих форм господарювання на селі: монографія. Ніжин, 2015. 447 с.

- 33.Збарський В. К. Економічна ефективність аграрного виробництва фермерських господарств // Бухгалтерія в сільському господарстві. 2012. № 19. С. 30–38.
- 34.Збарський В. К. Становлення та розвиток малих форм господарювання сільських поселень: монографія. Київ : НАУ-ДАКККиМ, 2004. 312 с.
35. Ігнатенко М. М. Агропромислові формування ринкового типу в аграрному секторі незалежної України // Економіка України. Глобальні виклики і національні перспективи. Київ: НДЕІ, 2009. С. 272–279.
36. Карпенко А. М. Сучасний стан та проблеми використання сільськогосподарських угідь в Україні // Економіка та управління АПК: Зб. наук. праць / [Білоцерк. нац. аграр. ун-т]. Біла Церква, 2013. Вип. 10 (102). С.82–87.
37. Кирилов Ю. Є., Осадчук І. В. Розвиток фермерства та ОСГ України в системі світового сільського господарства : монографія. Херсон: Грінь Д.С., 2011. 300 с.
38. Кисіль М. І., Іванченко В. О. Теоретико-методологічні та практичні аспекти формування ефективності інвестицій фермерських господарств // Економіка АПК. 2012. № 7. С. 55–62.
39. Кліщинський П. В., Філінюк А. Г. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку Кам'янець-Подільського району // Кам'янецьчина: історія і сьогодення. Збірник матеріалів науково-краєзнавчого форуму, присвяченого 90-річчю від дня заснування Кам'янець-Подільського району. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2013. С. 253–265.
40. Комарніцький О. Б. Аграрна історія України: навч.-метод. посіб. / [вид. 2-ге, доп. і перероб.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. унт ім. І. Огієнка, 2023. 120 с.
41. Копитко В. І. Особливості розвитку фермерських господарств у західному регіоні України // Економіка АПК. 2002. № 12. С. 49–54.

42. Левчук К. І. Створення і розвиток фермерських господарств Вінницької області (1991–1992 роки) // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 3. С. 144–152.
43. Липчук В. В., Гнатишин Л. Б., Кордоба О. М. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку: монографія. Львів: Магнолія, 2012. 236 .
44. Лопатинський Ю. М., Тодорюк С. І. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств : монографія. Чернівці: Чернівецький нац. унт, 2015. 220
45. Макаренко П. М., Мельник Л. Л. Фермерські господарства України – до 20-річного ювілею // Економіка АПК. 2010. № 7. С. 16–24.
46. Макогон В.П. Сучасна земельна реформа та умови ведення фермерського господарства // Фермерські господарства на Поділлі: історична перспектива і сучасний стан: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (22–23 квітня 2003 року). Кам'янець-Подільський, 2003. С. 137–142.
47. Маслак О. Проблеми та перспективи фермерства в Україні // Агробізнес. 2015. № 21 (316) листопад // URL: <http://www.agrobusiness.com.ua/ekonomichnyi-gektar/3999-problemy-ta-erspektyvy-fermerstvavukraiini.html>
48. Мельник Л. Ю., Ільченко О. Е. Фермерські господарства: проблеми ефективного функціонування та розвитку // Держава та регіони. Серія. Економіка та підприємництво. 2012. Вип. 2. С. 131–134.
49. Мельничук О. Ф., Опольська Н. М. Законодавство та право в агропромисловому комплексі України: навч. посіб. Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2011. 334 с.
50. Нагірна В. П., Руденко Л. Г. Сільська місцевість України у контексті трансформаційних процесів у аграрній сфері // Український географічний журнал. 2016. № 2. С. 39–47.